

К. М. НАРИНСКИЙ

ЯШНАГАН ҚЎРИҚ

*(Ўзбекистон меҳнаткашларининг Марказий Фарғочадаги
қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш тажрибалари)*

„ЎЗБЕКИСТОН“ НАШРЎТИ

Тошкент—1966

Наринский К. М.

Яшнаган қўриқ. (Ўзбекистон меҳнаткашларининг
Марказий Фарғонадаги қўриқ ва бўз ерларни ўз-
лаштириш тажрибалари). Т., «Ўзбекистон».
1965. 60 бет. Тиражи 3000.

Наринский К. М. Преображенная целина.

Коммунизм қурилиши кенг авж олдирилган даврда Ўзбекистон Совет Иттифоқининг асосий пахта базаси бўлиб қолаверади. 1965 йилга келиб Ўзбекистон мамлакатга 3 650 минг тонна, йигирма йилликнинг охирига келиб эса, ҳар йили 7 миллион тонна пахта бериши керак. Ўзбекистонда механизациялаш, химизациялаш ва суғориш асосида қишлоқ хўжалигини интенсификациялаш ҳисобигагина пахтачилик мана шундай тараққий этиши мумкин.

Суғориладиган деҳқончиликни ривожлантириш қишлоқ хўжалигини интенсификациялаш йўлларида биридир. Ўрта Осиёда қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш суғориладиган деҳқончиликни янада ривожлантиришнинг энг муҳим резерви бўлиб келди ва бундан буён ҳам шундай бўлиб қолади.

Жуда катта массивлардаги суғориладиган ерларнинг ўзлаштирилиши, пахта, шоли ва бошқа экинлардан об-ҳаво шароитининг

қандай бўлишидан қатъи назар мўл ва барқарор ҳосил етиштиришни таъминловчи воситадир.

КПСС Марказий Комитети янги ерларни суғориш тўғрисидаги ленинча ғояларни амалга ошириб ўзининг февраль-март (1954 йил) Пленуми қарорида пахта майдонларини яқин йиллар ичида анча кенгайтириш... зарурлигини кўрсатиб ўтди.

Тажриба ирригация ва суғориш ишларини рижолантиришга капитал маблағлар сарфлашнинг мақсадга мувофиқ ва фойдали эканини кўрсатади. Ирригация, суғориш ва янги ерларни ўзлаштиришга сарфланган маблағлар пахта, шOLI ва бошқа қимматли экинлардан олинган ҳосил ҳисобига тезда қопланади.

Бу брошюрада Ўзбекистон меҳнаткашларининг Марказий Фарғонадаги қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштиришдаги курашлари ёритилади.

Фарғона водийси Ўрта Осиёнинг шарқдан ғарбга қараб 300 километрга, шимолдан жанубга — 150 километрга чўзилган тоғ ўртасида жойлашган катта текисликдир. Ўзбекистон ССР халқ хўжалигида муҳим ўринни эгаллайдиган Сирдарё ҳавзасининг энг йирик ирригация райони ҳам шу ерда.

Асрлар давомида водийнинг фақат ярмиси воҳа эди. Фарғона водийсининг ўрта ёки марказий қисми 532,4 минг гектар келадиган чўл-биёбондан иборат бўлиб, Марказий Фарғона деб аталарди. Лекин, бу ерлар фақат табиат кучлари таъсиридагина эмас, балки бошқа сабабларга кўра ҳам тез яроқсиз бўлиб қоларди. Революциядан олдин маҳаллий феодаллар ва чор мануфактурачилари ўз хўжаликларини фақат водий чеккаларига жойлаштириб, сувдан нотўғри фойдаланиб, бу ерларни ботқоқликка айлантириб юбордилар.

Меҳнаткаш халқ асрлар бўйи чўл-биёбонларни пахта майдонлари, боғ ва токзорларга айлантиришни орзу қилиб келдилар. Халқ Марказий Фарғонани ўзлаштиришга бағишлаб кўп эртақлар тўқиган. Аммо узоқ вақт-

лар давомида инсон кучсиз бўлиб қолаверди. Революциягача Туркистонда прогрессив рус ирригаторлари ва мелиораторлари Марказий Фарғонани ўзлаштириш бўйича кўплаб лойиҳалар ишлаб чиқдилар. Аммо бу лойиҳалар Улуғ Октябрь социалистик революциясигача жовонларда чанг босиб ётди. Туркистонда суғоришнинг ривожланишига катта ҳисса қўшган, ленинча ГОЭЛРО планини тузишда қатнашган қобилиятли ирригатор — олим Георгий Константинович Ризенкамф (Губенко) бундай деб ёзади:

«Чоризм биз қилган ишнинг аҳамиятини тушунмаган эди. Муваққат ҳукумат ишни бутунлай тўхтатиб қўйди. Биз фақат Октябрь революциясидан сўнггина Туркистонга сув чиқариш ишига ҳақиқий қизиқиш тугилганлигини сездик»¹.

Улуғ Октябрь социалистик революциясининг ғалабасидан кейин Фарғона водийсини ҳар томонлама ўзгартириш ишлари ва Марказий Фарғонадаги қўриқ ерларга планли ҳужум бошланиб кетди. Жамият ишлаб чиқарувчи кучларининг ривожланиши учун мисли кўрилмаган эркинлик берган ва қишлоқ хўжалигини қудратли техника билан қуроллантирган Совет социалистик тузуми миллионлаб гектар қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштиришга кенг имкониятлар яратди. Ирригация ленинча электрлаштириш планининг таркибий қисми, мамлакатимизда социализм ва коммунизм моддий-техника базасини қуришнинг муҳим шарти бўлиб қолди.

¹ «Правда Востока» газетаси 17 май, 1963 й.

«Суғориш ҳаммадан ҳам кўпроқ зарурдир ва у ўлкани жуда ўзгартириб яшнатади, ўтмишдаги қолоқликка хотима беради, социализмга ўтиш учун мустақкам замин ҳозирлайди»,¹— деб ёзган эди В. И. Ленин Озарбайжон, Грузия, Арманистон, Доғистон республикасидаги коммунист ўртоқларга.

В. И. Ленин ирригацияни Туркистонда Совет ҳокимияти амалга оширадиган муҳим вазифа деб атади.

Ленинча индустриялаштириш ва қишлоқ хўжалигини коллективлаштириш планининг бажарила бориши, инженер-техник кадрларнинг етишиши, колхозларнинг ташкилий хўжалик жиҳатдан мустақкамланиши, қишлоқ хўжалик техникаси кўплаб ишлаб чиқарилиши натижасида Фарғона водийсида ҳам ирригация ва сув чиқариш ишларини ривожлантириш учун янада қулайроқ шароит вужудга келтирилди. Мана, биринчи беш йилликлар даврида халқ янги ҳаёт қурилишига актив иштирок этаётган бир даврда Фарғона водийси халқ қурилишлари ватанига айланди. Ўзбекистон компартияси уларга раҳбарлик қилди. 1939 йили биринчи катта ғалаба қўлга киритилди. Халқ қурилиши методи билан 45 кун ичида Катта Фарғона канали қуриб битказилди. Натижада 500 минг гектар фойдаланилаётган ернинг сув шароити яхшиланди ва 100 минг гектар қўриқ ерларга сув чиқарилди.

Улуғ Ватан урушига қадар кенг миқёсда олиб борилган ирригацион қурилишлар Совет Иттифоқининг энг катта пахта макони бўлган

¹ В. И. Ленин. Асарлар, 40-том, 200 бет.

Фарғона водийсининг келажакда иқтисодий жиҳатдан ривожланишини таъминлади ва Марказий Фарғона қўриқ ерларини ўзлаштириш учун зарур шароит яратди.

ҚўРИҚ ЕРЛАРНИ ЎЗЛАШТИРИШ — УМУМХАЛҚ ИШИДИР

КПСС Марказий Комитети сентябрь (1953 йил) Пленуми Марказий Фарғонани ўзлаштиришнинг янги даврини очиб берди. Шу даврдан эътиборан Фарғона даштларига ҳужум бошланди. Марказий Фарғонани ўзлаштириш ҳам Мирзачўлни ва бошқа қўриқ ерларни ўзлаштириш билан бир қаторда Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини ва айниқса пахтачиликни янада ривожлантиришнинг зарур шарти бўлиб қолди.

Марказий Фарғонани тубдан ўзгартириш йўлларини излаш оммавий ватанпарварлик ҳаракатини вужудга келтирди. Фарғона, Андижон ва Наманган областларининг колхозчилари Марказий Фарғонада фойдаланилмай ётган ерларни бундан кейин суғориш ва ўзлаштириш учун колхозларнинг бўлинмас фондларидан фойдаланишни таклиф қилдилар. Қишлоқ хўжалик меҳнаткашларининг бу ҳаракатида умумхалқ манфаатларини чуқур тушуниш, улардаги алангали совет ватанпарварлик ва юксак коммунистик онглилик туйғулари намоён бўлди. КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Совети колхозчиларнинг бу ажойиб ташаббусларини маъқулладилар.

Янги ерларнинг колхозчилар бўлинмас фондлари ҳисобига ўзлаштирилиши социалис-

тик ишлаб чиқариш муносабатларининг янада такомиллашганлигини, социалистик хусусий мулкчилик икки формасининг яқинлашганини ифодаловчи принципаал янги ҳодиса эди.

Партия ва ҳукуматнинг Марказий Фарғонани ўзлаштириш тўғрисидаги қарорини ўзбек халқи жуда катта қизиқиш билан кутиб олди, бу қарорда ўзининг асрлардан бери қилган орзусининг юзага чиқишини, колхозлар жамоат хўжаликларининг тараққиётини, моддий фаровонлик ва маданиятнинг ўсишини кўрди.

Ирригация қурилишда техник прогресс, сув хўжалигининг қудратли техника билан қуролланиши натижасида Марказий Фарғона ерлари янада тезроқ ўзлаштирилди.

1953 йилдан бошлаб Марказий Фарғонада ирригация-мелиорация ва қурилиш ишларини йирик «Ферганаводстрой» қурилиш-монтаж трести бажара бошлади. Бу трест қўриқ ерларни ўзлаштиришда ниҳоят катта роль ўйнади.

Марказий Фарғона қўриқ ерларини ўзлаштиришда бутун мамлакат иштирок этди. Бу ерга мамлакатнинг кўпгина иқтисодий районлари — Сибирдан ёғоч, Ленинград ва Арманистондан электр ускуналари Украина ва Белоруссиядан, Татаристон ва Бошқирдистондан, Челябинск ва Брянскдан, Свердловск ва Москвадан, Воронеждан ва Тошкентдан қудратли ер қазиш ва қурилиш техникалари узлуксиз келтириб турилди.

Марказий Фарғонанинг ўзлаштирилиши — халқлар ҳамкорлиги ва ўзаро ёрдамнинг ёрқин намунаси, ленинча миллий сиёсатнинг жонли гувоҳидир. Партия ва ҳукумат Марка-

зий Фарғонани бўйсундирувчиларни замонавий энг янги техника билан таъминлаб турдилар. Агар бу ерда 1953 йилда 38 бульдозер, скрепер ва грейдер, ковшининг умумий ҳажми 26,45 кубометр бўлган 48 экскаватор ишлаган бўлса, 1961 йили — бульдозер, скрепер ва грейдерлар сони 608 тага етди ёки 16 марта кўпайди, экскаватор сони 268, ковшининг умумий ҳажми эса 130,45 кубометрга етди ёки деярли 5 марта кўпайди. Малакали экскаваторчилар, бульдозерчилар, грейдерчилар, қурувчилар ва бошқа мутахассислар тайёрлаш учун 400 кишилиқ ўқув-техника комбинати очилди.

Фарғонадаги қўриқ ерларни ўзлаштириш учун мамлакатнинг ҳамма томонларидан турли касбдаги мутахассислар: инженерлар, техниклар, ишчилар ва механизаторлар келдилар. «Средволгострой» қурилишидан келган бир группа мутахассислар орасида йирик қурилишларда қатнашиб катта тажриба ортирган Н. Шейченколар, Р. Мкртчян, Ю. Попова, А. Привалов бор эди. Қуйбишев ГЭСидан тажрибали экскаватор машинисти Н. С. Толстих, Тахиатошдан — экскаваторчилар Н. И. Сойко, В. А. Наумов, бульдозерчи-скреперчилар С. И. Князев, А. Р. Селемев, Н. П. Батишев ва бошқалар келди.

1953—1954 йилларда Марказий Фарғона қурилишларига олий ўқув юртлари ва техникумларни битирувчилардан 107 киши, шу жумладан, 37 киши ТИИИМСХ дан, 13 киши Москва сув хўжалиги институтидан, 9 киши Киев гидромелиоратив институтидан, шунингдек Тошкентдан, Ленинграддан, Саратовдан,

Омскдан, Еревандан, Ростов ва бошқа шаҳарлардан ёш мутахассислар келдилар.

В. Ф. Шпотин кўпдан бери «Ферганаводстрой» трестининг бош инженери бўлиб ишлаб келмоқда. У техника тараққиёти учун жуда кўп меҳнат сарфлади ва ўз билимини қўшди. Республиканинг энг яхши ирригатор мутахассисларидан Ф. Ш. Шамсутдинов, Ф. Н. Нажимов, А. Ф. Расулев, И. Ф. Федодеев, К. К. Муқумбоев, П. И. Чуров, Д. М. Терситский Фарғона водийсининг сув хўжалиги қурилишларида 30 ва ундан ҳам кўп йиллар мобайнида актив иштирок этиб келмоқдалар.

Ҳаётсиз ва поёнсиз чўлга биринчи бўлиб текширувчилар — топографлар, гидрологлар, тупроқшунослар келдилар. Улар ҳали йўл қурилмаган жазирама иссиқ, қум бўронларига бардош бериб ишладилар, ташналик каби жуда огир кунларни ўз бошларидан кечирдилар. Уларнинг кетидан Марказий Фарғона массивига ирригация-мелиорация тадбирлари комплекси: капитал планлаштириш, суғориш ва қуриштиш системаларини қуриш учун сув хўжалиги қурилишининг ишчилари келдилар. Улар колхоз ва совхозлар учун янги ерларга йўл очибгина қолмай, кўчманчи хўжаликларнинг биринчи йилиёқ пахтадан юқори ва барқарор ҳосил олишлари учун ҳам ғамхўрлик қилдилар.

Марказий Фарғона сув хўжалиги қурилишларида йиғма конструкциялар кенг қўлланила бошлади. Қурилиш ташкилотлари 1953—1961 йилларда 253 748 кубометр бетон ва темир-бетон ишларни бажардилар. 1958—1961 йилларда 70 минг кубометрча бутобетон

ишлари қилинди. Катта Фарғона каналининг кенгайтирилиши янги ерларни муваффақиятли ўзлаштиришга ёрдам қилди. Реконструкция қилингандан кейин унинг сув ўтказиш қобилияти секундига 100 дан 188 кубометрга етказилиб, деярли икки марта оширилди. Шунингдек, Охунбобоев номли канал, Улуғнор канали системаси реконструкция қилинди. Бундан ташқари қисқа вақт ичида Фарбий Ёзёвон массивидаги қўриқ ерлардан 18 700 гектарга яқин ерни суғорадиган Хонобод irmoғи, 27 200 гектарни суғорувчи Қизилтепа, Андижон областининг Шарқий Ёзёвон массивидаги 17 700 гектарни суғорадиган Саритигун каналлари қуриб битказилди. Шерқўрғон, Шимолий, Пограничний, Дамкўл, Оқолтип, Шимолий Богдод ва бошқа кўплаб йирик коллекторлар қурилди.

Қурувчиларнинг катта коллективи қийинчиликлар билан курашда ўсди ва чиниқди. 1962 йил бошида биринчи «Ферганаводстрой» трестида ишловчи ишчилар, инженер-техник ходимлар ва хизматчилар сони 3672 кишига етди.

1961 йили Фарғона водийсида янги қудратли техника билан қуролланган ташкилот — «Андижонводстрой» трести ташкил қилинди. Трест системасида биринчи йилидаёқ 2678 киши, шу жумладан 1182 механизатор, 653 қурувчи, 341 ремонтчи, 502 шофер, 229 инженер-техник ходимлар ишлади.

Марказий Фарғона қўриқ ва бўз ерларининг ўзлаштирилиши — ишчилар синфи фидокорона меҳнатининг, коммунизм қурилиши йўлида унинг колхозчи деҳқонларга берган конкрет ёрдамининг ёрқин намунасидир.

Меҳнат унумдорлигини ошириш ва Марказий Фарғонани ўзлаштириш суръатини жадаллаштириш учун кенг авж олдирилган социалистик мусобақа қурувчиларга ва механизаторларга меҳнатда доимо катта-катта ютуқларни қўлга киритишга ёрдам беради.

Қурилиш ташкилотлари ва бригадаларида социалистик мусобақа оммавий характерга эга бўлиб, доимо янги формалар билан бойитила борди. Ўнлаб бригадалар, юзлаб, механизаторлар коммунистик меҳнат учун кураш ҳаракатига қўшилдилар. Биринчилар қаторида атоқли экскаваторчи С. Бахарев бригадасига коммунистик меҳнат бригадаси деган юксак ном берилди. 1959 йил охирида С. Бахарев ўз экскаватори билан (миллион ҳиссбига) сўнгги кубометр ерни қазиб чиқарди. Бригада ҳар йили 2—3 йиллик топшириқни бажаради. Бу иноқ, бир мақсад йўлида курашаётган ҳаракатчан онла ҳақиқий коммунистик тарбия мактаби бўлиб қолди. С. Бахарев КПСС XXII съездига юборган хатида бундай деб ёзган эди: «Бригадага коммунистик меҳнат бригадаси деган ном берилди. Етти йиллик топшириқни биз икки ярим йилда бажардик. Партия Программасидан руҳланган бригада аъзолари ҳар йилги топшириқни икки марта ошириб бажариш, ўзининг ўн йиллик ишлаб чиқариш программасини беш йилда тугаллашга қарор қилдилар.

Ишлаб чиқариш илғорларининг кўплари соҳадаги колхозчилардан иборат, улар юқори маҳсулоти қурувчилардир. Илғор бетончилардан К. Матвалиев, Д. Абдурахмонов, А. Бозоров ойлик топшириқни мунтазам равишда деярли

икки марта ошириб бажарадилар, аъло даражали шоферлар Собиров, Сулаймонов, Саидметов юк ташиш планларини ҳар доим ошириб бажариб жуда кўп ёқилгини тежаб қолдилар.

Пахтачиликни ривожлантириш ишидаги катта ва унумли иши ҳамда суғориш ва ирригация иншоотларини қуришга қўшган фидокорона меҳнати учун 300 дан ортиқ киши СССР орден ва медаллари, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Фахрий ёрлиқлари билан мукофотландилар. Мукофотланганлар орасида старший экскаватор машинистлари Р. Аҳмедов, Б. Волков, тракторчи И. Йўлбарсов, бетончи Ж. Аҳмедов, арматурачи В. Абдуллаев, тош терувчи Г. Қазибоева, формовщик М. Жалтиров ва бошқалар бор.

«Андижанводстрой» трестининг СМУ-2 қурилиш монтаж бошқармаси коллективи катта ютуқларни қўлга киритдилар, улар кейинги йилларда 14470 гектар қўриқ ерни ўзлаштирдилар. Бу катта ва иноқ коллектив коммунистик меҳнат коллективи деган ном учун курашмоқда. 34 бригада ҳозирдаёқ бу юксак номга сазовор бўлдилар, 96 илғор механизаторларга, слесарларга, бетончиларга коммунистик меҳнат зарбдорлари деган ном берилди. Коммунистик меҳнат учун курашнинг олдинги сафларида коммунистлар бормоқда.

Марказий Фарғонани ўзлаштириш мисолида ишчилар синфининг қишлоқ хўжалигини юксалтиришдаги, колхозчи деҳқонлар билан иттифоқни мустаҳкамлашдаги, коммунизмни муваффақиятли қуриш ишидаги ниҳоятда катта роли айниқса яққол намоён бўлади.

Қўриқ массивларда ирригация қурилишлари, сув чиқариш билан у ерларни ўзлаштириш ўртасида катта узилиш йўқ эди. Унумсиз қўриқ ерлардан мўл ҳосил олиш мақсадида бу ерларга қурувчилар кетидан колхозчилар келдилар. Қўриқ ерларни бўйсундирувчилар ҳаракати авж олиб кетди.

Юзлаб меҳнаткашлар янги ерларни ўзлаштириш истагини билдирдилар. Улар ичида айниқса ёш йигит-қизлар кўп эди. Республика комсомоли, Ўзбекистонда янги ерларни ўзлаштириш ишларини оталикка олди. Партия ташкилотлари бу фахрли вазифани бажаришга комсомол фаолиятини мунтазам равишда йўллаб турди.

Охунбобоев районидаги «Коммунизм» колхозининг комсомоллари ажойиб ташаббус кўрсатдилар. 35 комсомол аъзоси комсомоллар мажлисида КПСС Марказий Комитети сентябрь Пленуми қарорига жавобан Марказий Фарғонанинг янги ерларини ўзлаштириш иштиёқини билдирдилар. Улар бир неча ой давомида ўз кучлари билан 50 гектар янги ерни ўзлаштирдилар. 1954 йил бошида Фарғона областининг 1700 комсомол аъзоси янги ерларни ўзлаштиришда қатнашди. КПСС Марказий Комитетининг 1954 йил февраль-март Пленумидан кейин уларнинг сони ҳам, иши ҳам кўпайди. Фақат Фарғона области комсомоллари ва ёшларининг кучи билан бир неча йил ичида 4649 гектар ер ўзлаштирилди.

Марказий Фарғонани муваффақиятли ўзлаштиришда, КПСС Марказий Комитети

Наринский К. М.

Яшнаган қўриқ. (Ўзбекистон меҳнаткашларининг Марказий Фарғонадаги қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш тажрибалари). Т., «Ўзбекистон», 1965.

60 бет. Тиражи 3000.

Наринский К. М. Преображенная целина.

631

№ 373—65

Навойи номли ЎзССР Давлат
кутубхонаси.